

Pričam ti priču: ideološko-narativni diskursi o dolasku Hrvata u *De administrando imperio*

Cilj ovog rada je kontekstualno ocrtavanje ideoloških narativno-diskurzivnih cjelina, čije se konture naziru kroz različita viđenja prošlosti u pripovjestima o dolasku Hrvata, iz glava 29., 30. i 31. spisa kojeg poznamo po nazivu *De administrando imperio*. Suvremena historiografija je oduvijek prihvaćala, s više ili manje podozrivosti, ove pripovijesti o dolasku Hrvata, odnosno Slavena u post-Rimski Ilirik, ozidavajući na njima povijesne narative i interpretacije materijalnih nalaza. Analiza ovih pripovijesti pokazuje Konstantinove naracije hrvatskog dolaska kao ništa više doli pseudopovijesne narativne konstrukcije, temeljene na postojećim povijesnim uspomenu, koje je oralna tradicija određenih skupina u regionu manipulirala shodno svojim interesima.

Pripovijesti o dolasku Hrvata i uopće Slavena u postrimski Ilirik spisa *De administrando imperio* (*DAI*) suvremena povijesna znanost je oduvijek prihvaćala, s više ili manje podozrivosti, kao kodificirane odbljeske povijesne realnosti. Kudene i hvaljene, one nisu nikada u cijelosti odbacivane.¹ Pripovijesti Konstantina Porfirogeneta izgledaju previše dobre za odbaciti, s obzirom na nepostojanje pisanih vrela što se bave ovim prostorom između 7. i 9. stoljeća. I stoga su potpuno razumljiva pozitivistička nastojanja generacija arheologa i povjesničara da „dokažu“ i „ilustriraju“ Konstantinove pripovijesti, kroz traženje smisla u kontradiktornim pripovijestima o dolasku Hrvata, ili njihove potvrde u materijalnoj kulturi.² No, povijesnost pripovijesti iz *DAI* nije primarno središte ovoga rada, iako se provlači negdje u njegovoj pozadini, a i autorovoj podsvijesti. Tko od nas povjesničara ne bi htio konačno odgonetnuti pomalo shizofrenu zagonetku Konstantinove tri pripovijesti o dolasku Slavena i Hrvata u Dalmaciju i ukomponirati ih u jedinstveni povijesni narativ, jednom za svagda? Ono što me ovdje zanima nazočnost

¹ Najpopularnija je Grafenauerova verzija koja prihvaća hrvatski *origo gentis* iz glave 30. i datiranje u doba Heraklija (610-641) iz glave 31.; GRAFENAUER 1952. Alternativu je postavio MARGETIĆ 1977 prihvaćajući glavu 30., i odbacujući datiranje u Heraklijevo doba. O glavama 29.-31. *DAI* postoji impozantna bibliografija koju je nemoguće ovdje nabrojati. Vidi LONČAR 1992; ŠVAB 1996; FERJANČIĆ 1996.

² Za kritični stav prema povijesnosti ovih poglavlja vidi DŽINO 2008, 197-8; 2009, 37-8, i opširnije u DŽINO 2010, 104-17. Vidi nedavno objavljene kritike pripovijesti o krštenju Hrvata i Srba iz *DAI* u: CURTA 2010; ALIMOV 2008, te Ančičev prilog u ovom broju *Radova*.

je različitih narativno-identitetsko-ideoloških diskursa u ovim pripovijestima, i Konstantinovi autorski otisci prstiju na njima.³ Ne moram, nadam se, podsjećati kako danas historiografija pridaje veliki značaj novom iščitavanju pisanih vrela iz antike i srednjeg vijeka. Posebice to što se vrela gledaju iz drugačijih kutova, ne kao znanstveni radovi ili svjedočanstva očevidaca, već kao dijelovi pripadajućih literarnih žanrova, sastavljenih od kompleksnih narativnih struktura.⁴ Pisana vrela poprimaju drugačije konture kada se bolje spozna priroda komunikacije i interakcije između autora, djela i publike za koju se djelo piše, kroz gonetanje zametenih tragova prostora, vremena, osobnih iskustava i ideoloških diskursa u kojima su pisana vrela nastajala.⁵

O De administrando imperio

Vratimo se na *DAI*. Želio bih prvo grubo pozicionirati djelo unutar prostorno-vremenskih i ideoloških koordinata u kojima je nastalo. Nije nikakva mudrost izjaviti kako se radi o didaktičkom djelu, namijenjenom Konstantinovom sinu Romanu, što i sam Konstantin veli; ali djelo je također namijenjeno bizantskim diplomatima kao priručnik za geografiju, etnologiju, povijest i stanje međunarodnih odnosa i diplomacije. *DAI* je pisan iz kuta vanjskog promatrača, i u njega je utkan bizantski kolonijalni narativ o superiornosti Romeja nad drugim narodima, projicirajući sliku svijeta s središtem u Konstantinopolu, otkuda se kultura i civilizacija šire u koncentričnim krugovima.⁶ S jedne strane *DAI* nastoji podražavati prošlost, antičku grčko-rimsku tradiciju etnografije i geografije kao književnih žanrova i njezino pozicioniranje „barbarizma“ tuđinaca kao zrcala u kojima se odražavaju percepcije vlastite kulture i civilizacije.⁷ No, s druge strane, Konstantin ne brine previše o antici, trajno učvršćujući *DAI* unutar ideologije makedonske dinastije, identificirajući se s Konstantinom Velikom i njegovom interpretacijom „rimstva“ kao objedinjujućeg identiteta Carstva.⁸

U odnosu prema Iliriku, i posebice Dalmaciji, *DAI* se postavlja s određenih pozicija. Vidno je korištenje i manipuliranje prošlošću kao instrumentom što učvršćuje diplomatske pozicije Carstva u Konstantinovoj sadašnjosti. *DAI* žanrovski i

³ Singularnost „Konstantin“ podrazumijeva zajednički rad tima u kojem je Konstantin naručilac, jedan od prinosnika, i dakako „generalni urednik“ djela. Vidi duhovit komentar Ševčenka iz Konstantinove perspektive, ŠEVČENKO 1992, 183-8.

⁴ Mnogo razvijenije u zapadnoj medijevistici negoli u studijama bizantinske literature; no vidi LJUBARSKIJ 1998.

⁵ DZINO 2009, 33-6 s literaturom.

⁶ OBOLENSKY 1994, 1-22; SHEPARD 2006; usp. HALDON 1990, 348-71.

⁷ O barbarima u bizantikom identitetsko-kulturnom diskursu vidi OBOLENSKY 1994, 13; PAGE 2008, 41-52.

⁸ MARKOPOULOS 1994; 2006: 285-9.

pragmatično funkcionira kao oruđe bizantinske diplomacije, i ni u kom slučaju nije jedini rad produciran s tom svrhom.⁹ Čitatelj se nebrojeno puta podsjeća da je ovo područje nekada pripadalo istočnorimskim i bizantskim autokratima i da njihovo pravo na vladanje proizlazi izravno iz prošlosti. Kad god je moguće, naglašava se kako indigene političke institucije ne pripadaju suparničkim političkim silama, već se podvrgavaju carevima u Konstantinopolu. Konstantinov cilj nije ideološka priprema za pripajanje ovih teritorija, već preventivno djelovanje prema političkim pretenzijama njegovih takmaca Bugara i franačkih vladara, i potvrđivanje prava romejskih careva, kao „stoljetnih dobročinitelja“, na indirektnu hegemoniju nad ovim prostorom.¹⁰

Ovdje osobito želim istaknuti kako *DAI* predstavlja svrsishodan autorski uradak, a ne znanstvenu studiju. Konstantin i njegovi suradnici prikupljali su svoje podatke kroz različite kanale, pisana vrela, diplomatsku komunikaciju ili usmena svjedočanstava. No, *DAI* nije rezultat jednostavnog slaganja prikupljenih podataka, već je u pozadini uvijek stajao njegov autor, intelektualno egzistirajući u određenim i definiranim prostorno-vremenskim i ideološkim matricama: imitaciji klasične etnografije kao literarnog žanra i prilagođavanju antičkog diskursa o barbarima suvremenoj ideologiji *pax Christiana*, što postavlja autokrata u Konstantinopolu u centar univerzuma. *DAI* nije djelo što istražuje prošlost, historiografska „istinitost“ i „laž“ potpuno su nebitne za njegovog autora čiji glavni interes leži u političkoj arhitekturi njegove sadašnjosti 10. stoljeća.¹¹ Konstantin nije sjedio u svojoj palači, izmišljao pripovijesti i pisao *DAI* kao fikciju iz svoje glave, ali nije bio niti zainteresiran ustanoviti činjenice poblize, već ih je prilagođavao namjeni svoga rada – diplomatskom „sveznadaru“ što nastoji uspostaviti kontrolu nad prošlosti, i stoga se može korisno upotrijebiti prigodom pregovora ili pomoći pri određivanju vanjske politike.

Treba pripomenuti još jednu stvar o *DAI*, a to je prenošenje pripovijesti o dolasku Hrvata kroz domene različitih konteksta, što neizmjereno otežava njihovu interpretaciju. Pripovijesti o padu Salone i hrvatski *origo gentis* nastaju u usmenoj tradiciji ranosrednjovjekovne Dalmacije, s potpuno drugačijom namjenom i svrhom od *DAI*; u kulturnom miljeu koji teško da je Konstantinu mogao biti razumljiv.¹² Takve narative o prošlosti s prostora koji je intelektualna elita

⁹ TODOROV 2008, usp. SHEPARD 2003.

¹⁰ DZINO 2008, 198, ranije SHEPARD 1998, 96-8.

¹¹ O nepouzdanosti Konstantina kao vrela napisano je mnogo radova, vidi primjerice YANNOPULOS 1987.

¹² Značenje i kontekstualizacija oralne tradicije i društvenog pamćenja u društvima ranog srednjeg vijeka poprimila je značajnu pozornost u novijoj historiografiji, s osobitim naglaskom na teškoće s kojima se susreće suvremena interpretacija, bez znanja izvornih konteksta, vidi FENTRESS-WICKHAM 1992, 144-72; RICHTER 1994; INNES 1998.

Konstantinova kruga percipirala kao kulturnu periferiju, bez znanja konteksta u kojemu su nastali i funkcionirali, preuzima Konstantinov „tim“ i koristi kao obični građevni materijal u konstrukciji *DAI*. Pripovijesti gube svoje izvorno značenje postajući strukturalnim dijelom uratka koji, upakiran u omotnicu pomodnog pseudo-klasicizma svojega doba, funkcionira u intelektualnom kontekstu bizantske visoke kulture baveći se etnografijom i poviješću u svrsi suvremene vanjske politike. Nepotpuno razumijevanje konteksta u kojemu je funkcionirao *DAI* čini stoga danas razumijevanje izvornih konteksta u kojima su ove pripovijesti nastale gotovo nemogućim za interpretaciju.

Pripovijesti

Postoje tri pripovijesti u *DAI* koje govore o dolasku Slavena/Hrvata u postrimsku Dalmaciju, a koje ću navesti u najkraćoj mogućoj formi. Pretpostavka kako je glava 30. naknadno umetnuta ne mijenja mnogo u temeljnom argumentu – autor glave 29. i 31. bio je svjestan hrvatske legende o dolasku, iz 30. glave.¹³

Glava 29. (DAI 29.1-53)

Prva pripovijest govori o tomu kako se car Dioklecijan zaljubio u Dalmaciju i doveo koloniste iz Rima da se ondje nasele, te se oni, shodno tomu, i dalje zovu „Rimljanima“, tj. dalmatinskim Romanima. Romani su posjedovali Dalmaciju sve do Dunava, i kada su jednom prešli Dunav iznenadili su nenaoružane Slavene (koji se isto zovu Avarima) i potukli ih. Za osvetu Slaveni su zauzeli Salonu na prijevazu, Romani se rasuli kroz obalne gradove koji su preživjeli najezdu, a Slaveni se naselili u Dalmaciji, uništavajući ostatke Romana koji su tamo živjeli.

Nije teško odrediti podrijetlo niti ideološke parametre ove pripovijesti – ona pripada Romanima iz dalmatinskih gradova, koji su *de iure* pod bizantskim suverenitetom.¹⁴ Je li Konstantin rabio pisane zapise ili usmene legende dalmatinskih Romana nije toliko značajno za ovu raspravu, jer je evidentno kako su se i ti pisani zapisi temeljili na oralnoj tradiciji.¹⁵ Tragove epske naracije o padu Salone i lutanja Salonitanaca po dalmatinskim otocima nalazimo najdetaljnije kod Tome Arhidakona koji u pripovijest upliće također i kasnoantičke Gote kao instrument

¹³ Pretpostavka o naknadnom autorstvu 30. glave je općeprihvaćena, a potječe od BURY 1906, 522-5.

¹⁴ GRAFENAUER 1952, 29, usp. BURY 1906, 556-7; FERJANČIĆ 1959, 11-12 n. 11; BUDAK 1995b, 76.

¹⁵ O pisanim zapisima vidi KATIČIĆ 1987, a usmenu tradiciju, pisana vrela i vlastita nagađanja spominje sam Toma Arhidakon kao svoje metodološke alatke pri rekonstrukciji „pada“ Salone – *Historia Salonitana* 7.

¹⁶ *Historia Salonitana* 7-10.

božanskog gnjeva i kazne za stanovnike Salone.¹⁶ Pripovijest o padu Salone i lutanju Salonitanaca bila je izuzetno popularna i dugo se održavala među dalmatinskim elitama. Na otoku Braču je još u 15. stoljeću ovu pripovijest baštinila otočka elita kako bi legitimizirala svoj elitni status, samoidentificirajući se kao potomci drevnih salonitanskih plemića, kako nam piše jedan od njih, Dujam Hranković, u svojoj *Braciae Descriptio*.¹⁷

Povijesnost predaja o padu Salone danas je upitna. Arheologija pokazuje da razlog zbog kojeg je Salona, a i drugi dalmatinski gradovi poput Narone ili Epidaura, opustjela u 7. stoljeću ne može biti vojno zauzeće i uništenje. Odgovor na napuštanje Salone danas se traži u njezinu sporom odumiranju, shodno općem trendu preobražaja urbanih prostora u kasnoj antici i postrimskom svijetu, te usponu Spalatum – naseobini što nastaje oko Dioklecijanove palače.¹⁸ Ova perspektiva neumitno traži novo datiranje događanja što su poslužila kao osnova za epsku pripovijest o padu Salone i lutanju Salonitanaca. Ivić datira ova događanja u doba ostrogotskog preuzimanja Dalmacije, a nije naodmet vidjeti odraze događanja iz gotsko-bizantskih ratova, ili čak upad prekodunavskih skupina Sklavina u Dalmaciju, gdje su, po Prokopiju, prezimili 550/551. godinu.¹⁹ Predaja je dakako manipulirana na različite načine shodno interesima skupina koje su ga manipulirale, i kako je vrijeme prolazilo dobivalo je različite verzije, od kojih je jedna u skraćenom obliku došla i u *DAI*.²⁰

Verzija predaje u *DAI* usredotočuje se na Romane i njihove gradove, određuje Romane kao vlasnike zemlje, vojnike i dakako predstavlja njihov *origo gentis* – Romani su „došli“ s Dioklecijanom iz Rima, „osnovali“ Salonu koja narasta u ovoj pripovijesti do veličine polovice Konstantinopola. Pripovijest istovremeno konstruira „Drugoga“ koji potpomaže tvorbu romanskog identiteta: „zle“ Slavene što na prijevaru zauzimaju Salonu. Stanovnici dalmatinskih gradova i srednjodalmatinske otočke elite smatrali su značajnim za legitimizaciju svog položaja prikazati kako su potomci Salonitanaca, koji su pak viđeni kao potomci antičkih Rimljana, povezujući time njihovu sadašnjost s prošlosti i kontrolirajući diskurs o prošlosti.

¹⁷ GLIGO-MOROVIĆ 1977, 218-19 (Hranković). Sličnu priču nešto kasnije ponavlja i Vicko Prodić u svojoj *Kronici*, GLIGO-MOROVIĆ 1977, 234-6. Sličan primjer su osnivačke legende Ragusiuma, o čemu vidi KUNČEVIĆ 2004, i s pozitivističkog gledišta traganja za povijesnom „istinom“, ŽIVKOVIĆ 2007.

¹⁸ GOLDSTEIN 1992, 83-111; RAPANIĆ 2007.

¹⁹ IVIĆ 2004, 139-40. Procopius, *De bellis* 7.40,31-2.

²⁰ Kako je Ševčenko zamijetio, pripovijest odaje elemente stratageme, no samo inkorporirane u opću predaju, ŠEVČENKO 1992, 192.

Glava 30. (DAI 30.6-87)

Pripovijest u glavi 30. izvješćuje kako je Dalmacija, što se protezala među Dirahijem, Istrom i Dunavom, bila jedna od najznamenitijih provincija rimskog Zapada. Ondje je Dioklecijan sagradio Spalatum i Salonu, prijestolnicu Dalmacije. Dalmatinska konjica čuvajući granicu na Dunavu biva umiješana u sukob s Avarima, koji se osvećuju kao Slaveni u glavi 29. – osvajajući Salonu na prijevaru. Nakon toga Avari se trajno naseljavaju u Dalmaciji, izuzev obalnih gradova, postajući njezinim gospodarima. No, iz daleke Bijele Hrvatske dolaze Hrvati predvođeni braćom i sestrama i nakon nekog vremena provedenog u ratu protjeruju „zle“ Avare iz Dalmacije. Hrvati koji su ostali u Bijeloj Hrvatskoj zovu se Nekrštenima i pokoravaju se Otonu, kralju Franaka i Bavaraca. Od Hrvata koji dođuše u Dalmaciju dio se odvojio i zauzeo Panoniju i Ilirik. Naposljetku, Hrvati su se odvojili od Franaka koji su ih zlostavljali i nastavili živjeti samostalno.

Ova pripovijest sastoji se od dva dijela – ponovljenog narativa o padu Salone, spojenog s pripovijesti koja se u historiografiji naziva hrvatskim *origo gentis*. No, dio o padu Salone razlikuje se od onog iz glave 29. Narativ se usredotočuje na provinciju, odnosno na ono što je bila kasnoantička *patria Dalmatia*, i njezine stanovnike. Dalmacija je bila najljepša provincija Zapada; njome su vladali Rimljani, ali su Dalmatinci bili vojnici; a Salona glavni grad provincije. Zanimljivo je dodati kako su neprijatelji u 29. glavi bili Slaveni/Avari, dok su to u 30. glavi Avari koji kasnije bivaju poraženi od Hrvata. Struktura pripovijesti je vrlo jednostavna i konstruira hijerarhiju događanja: Dalmatinci su nastanili Dalmaciju, došli su Avari i zauzeli je, kako bi na kraju i sami bili istjerani od Hrvata. Korištenje temeljnog mita o padu Salone izvršteno je u drugačiji kontekst u kojemu se Hrvati predstavljaju kao pravovaljani baštinici Dalmacije jer istjeruju Avare koji su na prijevaru pokorili prvobitne stanovnike – Dalmatince.

Hrvatski *origo gentis* iz DAI predmet je brojnih rasprava i bolje je ne ulaziti u dublju analizu ovdje. Značajno je naglasiti kako je *origo gentis*, možda bolje opisan kao legenda o dolasku, proizvod određene skupine koja se identificirala, crpila legitimizaciju svojeg društvenog položaja i izgrađivala zajednički identitet kroz nju.²¹ S druge strane, ova pripovijest upisuje (bilo od Konstantina, bilo od Hrvata) Hrvate u etnografiju Europe, povezujući ih sa skupinama sličnoga imena, kao što se primjerice *Chruuati* iz današnje Poljske, ili *Хървати* s gornjeg toka Dona, dajući im time podrijetlo, pedigre i smještajući pripovijest o dolasku u definirane prostorne koordinate.

²¹ Moguće da je pripovijest dala smisao zajedničkog identiteta kao što su legende o migraciji dale Englezima zajednički identitet - Anglosasi su bili odabrani narod kojemu je obećana zemlja podarena kroz migraciju, vidi HOWE 1989. Vidi isto o vremenu i okolnostima nastanka pripovijesti o dolasku Hrvata iz glave 30. u Ančičevom prilogu iz ovog broja *Radova*.

Dakle, pripovijest iz glave 30. predstavlja novu pripovjednu cjelinu, radije no prepričavanje mita o padu Salone dopunjenog legendom o dolasku braće i sestara u „obećanu zemlju“. Mit o padu Salone je supstancijalno manipuliran kako bi mogao biti utkan u jedinstveni narativ, skupa s legendom o dolasku Hrvata. Nastanak ove pripovijesti valja tražiti unutar hrvatske političke jedinice jer legitimizira njezino postojanje kao pravovaljanog nasljednika kasnoantičkih Dalmatinaca, pošto su Hrvati „oslobodili“ Dalmaciju od „zlih“ Avara koji su je zauzeli na prijevaru, istovremeno „legalizira“ njezino političko „odmetnuće“ od Franaka, njihovom „nemoralnom i okrutnom“ vladavinom. Prema tome, narativ iz glave 30. spaja autohtono povijesno sjećanje s legendama imigrantskih skupina koje su sporadično naseljavale postrimsku Dalmaciju, i s političkim narativom hrvatske elite koja se pojavljuje u 9. stoljeću, u jedinstveni konstrukt prošlosti.

Glava 31. (DAI 31.1-30)

Konačno, posljednja pripovijest iz glave 31. govori kako su Hrvati iz Bijeleske/ Nekišćene Hrvatske, gdje su bili susjedi Bijelih/Nekišćenih Srba, zamolili cara Heraklija za dopuštenje da se nasele u Dalmaciju i pod njegovim stizanjem izgnali „zle“ Avare, koji su prije toga izgnali Romane koje je, pak, nekada davno ondje naselio Dioklecijan. Hrvati su tražili i dobili krštenje od Heraklija, preko Rima, i od tada se podvrgavaju bizantskim carevima.²²

Ovu pripovijest ranija je historiografija opravdano vidjela kao službenu bizantsku verziju prošlosti. No, bez obzira na to, datiranje događaja u vrijeme Heraklija često je prihvaćano kao točno i tek zadnjih par desetljeća donosi kritičniji stav historiografije prema ovom mišljenju.²³ Pripovijest iz glave 31. osobito je zanimljiva jer postavlja Hrvate i Srbe skupa, jedne pokraj drugih, kao susjede u mitskoj pradomovini, i skupa s glavom 32. predstavlja ih kao kolege došljake u Heraklijev Ilirik, uklapajući se savršeno u različite jugoslavenske povijesne narative ranosrednjovjekovne prošlosti, od romantičarskih vizija Račkoga i Jagića do modernističkog konstrukta „bratstva i jedinstva“.²⁴

Već na prvi pogled vidi se kako su pripovijesti iz glava 29. i 30. ovdje spojene u jedinstveni narativ. Predaja o romanskom podrijetlu od Dioklecijanovih naseljenika spojena je s pripovijesti što izvješćuje kako su Hrvati došli i „oslobodili“ Ilirik

²² Pretpostavka o Konstantinovom vrelu za krštenje Srba i Hrvata, što bi navodno potjecalo iz latinskih vrela kasnijeg 9. stoljeća (Živkovićev prilog u ovom broju *Radova*), ne mijenja ništa u kontekstu ove rasprave. Postojanje hipotetskog djela o krštenju samo po sebi ne dokazuje povijesnost ovih događanja u doba Heraklija, niti utječe na pozicioniranje pripovijesti unutar autorskog narativa u *DAI*.

²³ MARGETIĆ 1977; ANČIĆ 1998, 16-17.

²⁴ O ulozu Račkog u konstrukciji diskursa o južnoslavenskim seobama vidi ANČIĆ 2008a.

od Avara. No, pripovijest iz glave 31. ugrađuje dodatni motiv u njezinu strukturu – ulogu istočnorimskog cara Heraklija: s njegovim blagoslovom i dopuštanjem su se Hrvati naselili, pod njegovim vrhovništvom izgnali Avare, i on je osobno poslao svećenike da ih pokrste. Ova pripovijest je matrica za sljedeće glave, pošto ustanovljuje dvije temeljne postavke koje se potom repliciraju:

1. Dalmacija (Ilirik) je bila romejska zemlja.
2. Hrvati, Srbi i ostali „Slaveni“ su se ondje naselili s dozvolom cara Heraklija i priznali njegovo vrhovništvo, te shodno tome Heraklijevi politički nasljednici imaju pravo na taj prostor.

Pripovijest iz glave 31. prebacuje prethodne pripovijesti o padu Salone i hrvatskom dolasku iz mitološke neodređene, „bilo jednom“ prošlosti u definiranu povijest, datirajući ih u doba povijesno relevantne figure cara Heraklija. No, njihovo upisivanje u povijesne koordinate nam ne govori ništa o njihovoj stvarnoj povijesnosti, već o nastojanju da se kontrolira povijest. Konstantin koristi popularni lik vojno uspješnog prethodnika iz 7. stoljeća kao generičkog vladara, vjerojatno reinterpetirajući dostupne podatke o Heraklijevom dobu poput spomena neidentificiranih „Huna“ Nikeforova *Brevijaria*, koji su došli tražiti krštenje od Heraklija, objašnjavajući time promjenu i identitetsku transformaciju, uspostavljajući povijesni diskurs o prevlasti Konstantinopola i njegovu povijesnom pravu na Dalmaciju i Ilirik.²⁵

* * *

Konstantinove pripovijesti je odabrao Konstantin, on ih je mogao ignorirati ili izostaviti – kakve jesu, u *DAI* nam svjedoče o Konstantinovim interesima. One su narativ učenog autokrata i njegova načina razmišljanja, s ideološkim i identitetskim diskursima njegovog staleža i vremena u kojem je živio, prije negoli rekonstrukcija prošlosti.²⁶ To uopće nije neočekivano – bizantski povjesničari su implementirali određene narativne strukture u svoja djela kako bi ostvarili zacrtane ideološke i literarne ciljeve.²⁷ Tragovi hrvatskog *origo gentis* i drugih identitetskih narativa iz regije, poput romanskog, pokazatelj su kako su skupine u regiji vidjele svoju prošlost, kako su željele da ta prošlost bude viđena, kako je vladajući stalež legitimizirao svoju prevlast i poziciju i zamišljao svoje podrijetlo. No, Konstantin, autor, majstor-arhitekt ovoga djela, uvijek je imao posljednju riječ, on je pozicionirao indigene narative unutar bizantskog imperijalnog diskursa. Naglasak na migraciju

²⁵ Nicephorus, *Breviarium* 9. Vidi BUDAK 1995, 74-5 i KAEGI 2003, 318-21 za mitskog Heraklija kasnijih stoljeća.

²⁶ Vidi YANNOPOULOS 1987, 161-3 o Konstantinovim izostavljanjima povijesnih događaja i njihovom manipuliranju.

²⁷ LJUBARSKIJ 1998.

je izuzetno značajan jer legitimizira bizantsko pravo kontrole ove regije, crpeći ideju iz klasične i kasnoantičke ideje kako autohtoni narodi imaju prevlast nad migrantima. Da je Konstantin kojim slučajem naveo da su Hrvati narod indigen Dalmaciji, njegova diplomatska pozicija bi bila znatno slabija u svakom aspektu.

Pripovijest iz glave 29. pokazuje jedan od narativa o prošlosti među dalmatinskim Romanima, „objašnjavajući“ njihovo podrijetlo, od Dioklecijanova „osnivanja“ Salone do njezina uništenja od strane Slavena i „rasijavanja“ njezinih žitelja po preživjelim gradovima i otocima. Glava 30. nam donosi sličan, ali ne identičan narativ, spojen s hrvatskom legendom o dolasku. Oni funkcioniraju skupa kao jedna pripovijest u glavi 30: Avari su prijevarom porazili Dalmatince, kako bi za kaznu sami bili poraženi od Hrvata. Negativci iz romanske pripovijesti se transformiraju iz Slavena u Avare, a Hrvati postaju „pozitivni likovi“ pripovijesti. Čini se da ovaj narativ narasta unutar vladajućih struktura hrvatske političke jedinice inkorporirajući dvije postojeće legende, dalmatinski folklorni ep o padu Salone i pripovijest o dolasku imigranata u Dalmaciju u jedinstven narativ što legitimizira pravo Hrvata da vladaju Dalmacijom i Panonijom. Ovaj narativ ih predstavlja kao nasljednike autohtone populacije – osvetnike nad Avarima, distancira od Franaka, a također im daje pedigree, upisujući legendarnu Bijelu Hrvatsku unutar etnografske slike Konstantinove sadašnjosti. Posljednja pripovijest iz glave 31. čini se kao Konstantinova vlastita rekonstrukcija koja uzima elemente iz obje pripovijesti, s dramatičnim obratom – ulogom Heraklija – vjerojatno reinterpetirajući podatke koje je car mogao naći o Heraklijevom dobu. Pripovijest kaže kako su Hrvati, koji su imali slavenske susjede Srbe u dalekoj „pradomovini“, dolazeći u Dalmaciju porazili Avare koji su ranije porazili Romane, koje je pak tamo nastanio Dioklecijan. Ne Dalmatince, kao u glavi 30, već Konstantinove podanike Romane. Car time pravi „master-narativ“ koji rabi u glavama 32-36, dokazujući bizantsko povijesno pravo nad Ilirikom i narodima što su ga nastanjivali u njegovo vrijeme.

Nema sumnje da Konstantinove pripovijesti uključuju uspomene na prošlost regije, ali ove povijesne uspomene su distorzirane u značajnom stupnju čak i prije nego ih je Konstantin upisao unutar bizantskog carskog diskursa. Epska pripovijest o padu Salone i lutanju Salonitanaca po srednjodalmatinskim otocima, kako nam ju je sačuvao Toma Arhidakon, dobar je primjer ovih distorziranih uspomena. Pripovijesti ukazuju na manipulaciju prošlošću Romana, hrvatske elite i Bizantinaca. One dolaze, barem prve dvije, iz nedovoljno pismenih društava i čvrsto su ukorijenjene u usmenu tradiciju koju niti mi danas, niti je Konstantin u svoje doba, ne razumijemo u potpunosti. Usmena tradicija proizlazi iz kolektivnog pamćenja što je po svojoj prirodi aktivno i dinamično, pošto se prošlost u njemu stalno nadograđuje spajajući mitologiju, genealogiju i naraciju.²⁸

²⁸ FENRESS-WICKHAM 1992, 82. Vidi nedavno objavljenu, sjajnu studiju Ančića o kolektivnom sjećanju u suvremenom kontekstu, ANČIĆ 2008b, 71-103.

Povijesna sjećanja sama po sebi nisu dobro uporište za rekonstrukciju prošlosti. Da parafraziram N. Partner – autor *DAI* je izgradio moralnu odgovornost povjesničara koji traga za „istinom“ o prošlosti, jer je čitatelje uvjerio kako je svoj uradak napravio od fragmenata drugih, ranijih povijesti.²⁹ No, to je samo odraz pozitivističkog iluzionizma. Konstantinove pripovijesti o dolasku Hrvata su zapravo *pri-povijesti*, pseudohistorijske narativne konstrukcije temeljene na povijesnim sjećanjima, manipuliranim kroz usmenu tradiciju od strane određenih skupina iz regije, i ukomponirane u svrsishodno, žanrovsko djelo bizantske „visoke kulture“. Nitko ne može ustvrditi kako nema zrnaca povijesne zbilje u *pri-povijestima* o dolasku iz *DAI*, ali još je teže ustvrditi da imamo ključ za njihovo odgonetanje i izdvajanje od različitih identitetsko-narativnih diskursa i sjećanja na prošlost u koja su utkani. Vrijeme je da to napokon shvatimo.³⁰

Bibliografija

- ALIMOV, Denis (2008), "Переселение" и "крещение": к проблеме формирования хорватской этничности в Далмации, *Studia Slavica & Balcanica Petropolitana*, 2/4 (2008), 94-116.
- ANČIĆ, Mladen (1998), The waning of the Empire: The disintegration of Byzantine rule on the eastern Adriatic in the 9th century, *Hortus Artium Medievalium*, 4 (1998), 15-24.
- ANČIĆ, Mladen (2008a), Predgovor. Kako danas čitati studije Franje Račkog, u: Franjo Rački, *Nutarnje stanje Hrvatske prije XII stoljeća*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, vii-xxx.
- ANČIĆ, Mladen (2008b), *Što "Svi znaju" i što je „Svima jasno“*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- BUDAK, Neven ur. (1995a), *Etnogeneza Hrvata*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta.
- BUDAK, Neven (1995b), Tumačenje podrijetla Hrvata i najstarije povijesti Hrvata u djelima srednjovjekovnih pisaca, u: BUDAK 1995a, 73-78.
- BURY, J. B. (1906), The Treatise *De Administrando Imperio*, *Byzantinische Zeitschrift*, 15/3- 4 (1906), 530-577.
- CURTA, Florin (2010), Emperor Heraclius and the Conversion of the Croats and the Serbs, u: *Medieval Christianitas. Different Regions, "Faces," Approaches*, [Mediaevalia Christiana 3], ur. Tsvetelin Stepanov – Georgi Kazakov, Sofia: Voenna Izdatelstvo Publishing House, 121-138.
- DZINO, Danijel (2008), 'Becoming Slav', 'Becoming Croat': New approaches in research of identities in post-Roman Illyricum, *Hortus Artium Medievalium*, 14 (2008), 195-206.

²⁹ PARTNER 1986, 102-3.

³⁰ Ovaj rad je dio znanstvenog projekta (*Discovery project*) o transformaciji pretpovijesnih, antičkih i ranosrednjovjekovnih identiteta na zapadnom Balkanskom poluotoku, koji sponzorira *Australian Research Council*.

- DZINO, Danijel (2009), Novi pristupi izučavanju hrvatskog identiteta, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest*, 41 (2009), 33-54.
- DZINO, Danijel (2010), *Becoming Slav, Becoming Croat: Identity Transformations in Post Roman Dalmatia*, Leiden–Boston: Brill Academic publishers.
- FENTRESS, James – WICKHAM, Chris (1992), *Social Memory*, Oxford: Blackwell.
- FERJANČIĆ, Božidar (1959), *Vizantinski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, Vol. 2. Beograd: Srpska Akademija Nauka – Vizantološki institut.
- FERJANČIĆ, Božidar (1996), Dolazak Hrvata i Srba na Balkansko poluostrvo, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, 35 (1996), 117-54.
- GLIGO, Vedran – MOROVIĆ, Hrvoje (1977), *Legende i kronike*, Split: Čakavski sabor.
- GOLDSTEIN, Ivo (1992), *Bizant na Jadranu*, Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta.
- GRAFENAUER, Bogo (1952), Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenuju Hrvata, *Historijski Zbornik*, 5/1-2 (1952), 1-56.
- HALDON, John (1990), *Byzantium in the Seventh Century*, Cambridge: Cambridge University Press.
- HOWE, Nicholas (1989), *Migration and Mythmaking in Anglo-Saxon England*, Notre Dame: University of Notre Dame Press.
- INNES, Matthew (1998), Memory, Orality and Literacy in an Early Medieval Society, *Past & Present*, 158, 3-36.
- IVIĆ, Nenad (2004), Dosezi sjećanja i zaborava: pad Salone i naseljavanje Splita, u: *Toma Arhiđakon i njegovo doba*, ur. Mirjana Matijević Sokol – Olja Perić, Split: Književni krug, 129-42.
- JEFFREYS, Elizabeth ur. (2006), *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies: London, 21-26 August, 2006*, Vol. 1, Aldershot: Ashgate Publishing.
- KAEGI, Walter E. (2003), *Heraclius; Emperor of Byzantium*, Cambridge: Cambridge University Press.
- KATIČIĆ, Radoslav (1987), Vetustiores ecclesiae Spalatensis memoriae, *Starohrvatska prosvjeta* (serija III), 17, 17-51.
- KUNČEVIĆ, Lovro (2004), The *Oldest Foundation Myth* of Ragusa: The Epidaurian Tradition, *Annual of Medieval Studies at CEU*, 10, 21-31.
- LJUBARSKIJ, Jakov (1998), Report: *Quellenforschung* and/or Literary Criticism Narrative Structures in Byzantine Historical Writings, *Symbolae Osloenses*, 73/1, 5-22.
- LONČAR, Milenko (1992), Porfirogenetova seoba Hrvata pred sudom novije literature, *Diadora*, 14, 375-448.
- MARGETIĆ, Luj (1977), Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata, *Zbornik Historijskog zavoda JAZU*, 8, 5-88.
- MARKOPOULOS, A. (1994), Constantine the Great in Macedonian historiography; models and approaches, u: *New Constantines: the rhythm of imperial renewal in Byzantium, 4th-13th centuries*, ur. Paul Magdalinom, Aldershot: Ashgate Publishing, 159-170.

- MARKOPOULOS, A. (2006), Roman antiquarianism: Aspects of the Roman Past in the Middle Byzantine Period (9th-11th centuries), u: JEFFREYS 2006, 277-298.
- OBOLENSKY, Dimitrij (1994), *Byzantium and the Slavs: Collected Essays*, New York: Variorum Reprints.
- PAGE, Gill (2008), *Being Byzantine: Greek identity before the Ottomans*, Cambridge: Cambridge University Press.
- PARTNER, Nancy F. (1986), Making Up Lost Time: Writing on the Writing of History, *Speculum*, 61/1, 90-117.
- RAPANIĆ, Željko (2007), *Od carske palače do srednjovjekovne općine*, Split: Književni krug.
- RICHTER, Michel (1994), *The Oral Tradition in the Early Middle Ages*, Turnhout: Brepols.
- SHEPARD, Jonathan (1997), Byzantine soldiers, missionaries and diplomacy under Gibbon's eyes, u: *Edward Gibbon and Empire*, ur. Rosamond McKitterick – Ronald Quinault, Cambridge: Cambridge University Press, 78-100.
- SHEPARD, Jonathan (2003), The Uses of 'History' in Byzantine Diplomacy, u: *Porphyrogenita: Essays on the History and Literature of Byzantium and the Latin East in Honour of Julian Chrysostomides*, ur. Charalambos Dendrinos *et al.*, Aldershot: Ashgate Publishing, 91-115.
- SHEPARD, Jonathan (2006), Byzantium's Overlapping Circles, u: JEFFREYS 2006: 15-55.
- ŠEVČENKO, Ihor (1992), Re-reading Constantine Porphyrogenitus, u: *Byzantine Diplomacy: Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990*, ur. Jonathan Shepard – Simon Franklin, Aldershot: Ashgate Publishing, 167-201.
- ŠVAB, Mladen (1995), Današnje stanje historiografije o pojavi Hrvata na istočnoj obali Jadrana, u: BUDAK 1995a, 54-60.
- TODOROV, B. (2008), Byzantine Myths of Origins and Their Functions, *Studia Slavica & Balcanica Petropolitana*, 2/4, 64-72.
- YANNOPOULOS, Panayatis A. (1987), Histoire et légende chez Constantin VII, *Byzantion*, 57(1), 158-66.
- ŽIVKOVIĆ, Tibor (2007), On the Foundation of Ragusa: The tradition vs. facts, *Istorijski časopis*, 54, 9-25.

Telling the stories: Ideological-narrative discourses on the Croat migrations in *De administrando imperio*

Modern historical scholarship has always accepted, more or less suspiciously, the stories of the arrival of the Croats, and more generally, the arrival of the Slavs in post-Roman Illyricum in the treatise *De administrando imperio*, as codified reflections of historical realities. Criticised and praised, they have never been fu-

lly rejected. The stories of Constantine Porphyrogenitus simply appear too good to be rejected, taking into account the lack of written sources which deal with this region between the 7th and 9th centuries. Therefore, it is not surprising that generations of archaeologists and historians have put valiant efforts in order to “prove” and “illustrate” them in the positivist framework. However, analysis of the narratives reveals Constantine’s stories of the Croat arrival as nothing but a hi-stories, pseudohistorical narrative constructions, based upon historical memories manipulated through oral tradition by certain social groups from the region. These were inserted into the manual on foreign politics and geography, which was developed in the framework of Byzantine high culture of the 10th century. We cannot claim that there is no historical reality in those hi-stories of the arrival from the *DAI*. Unfortunately, it is even more difficult on the basis of the existing sources to claim that one might have a key for their deciphering and distillation from the identity- and narrative-discourses and memories of the past, in which are they embedded.

Key words: Croats, Slavs, *De administrando imperio*, historiography

Ključne riječi: Hrvati, Slaveni, *De administrando imperio*, historiografija

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 42

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2010.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 42

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Damir Boras

Glavni urednik

Hrvoje Gračanin

Uredništvo

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest)
Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek)
Hrvoje Petrić (rani novi vijek)
Željko Holjevac (moderna povijest)
Tvrтко Jakovina (suvremena povijest)
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu

Kristina Milković

Tajnik uredništva

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Boris Bui

Marko Maraković

Ivanka Cokol

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2010. godine

Naklada

200 primjeraka

*Časopis je dostupan na portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske
Hrčku na adresi <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*